

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MƏDƏNİ ELİTA

Xülasə. Mədəniyyətin siyasəti – siyasi mədəniyyət və mədəniyyət siyasəti anlayışlarından daha effektiv və dayanıqlı təsir gücünə malik bir anlayışdır. Mədəniyyət geniş bir anlayış olduğu üçün onu planlaşdırmaq, idarə etmək, sonda məhz mədəniyyətin siyasəti vasitəsi ilə mümkün olur. Mədəniyyəti şəxsiyyətlər yarada bilirlər, ancaq idarə etmək, dayanıqlı inkişafını təmin etmək üçün mədəni elita və yaradıcı sənaye (MYS) müəssisələrinin olması mühümdür. Bunları bilən Heydər Əliyev, ölkədə mədəni siyasəti və siyasi mədəniyyəti quraraq mədəniyyətin siyasətinə meydan açdı. Yaradıcı elita formalaşdı və mədəni proseslərə ziyalıların təsiri genişləndi.

Sənət adamlarının incəsənətin müxtəlif sahələrində yaratdıqları elitar nümunələr qloballaşmanın gətirdiyi mənfi tendensiyalara – kütləvi imperiallıq dayaz düşüncə, aşağı zövq kimi düşük səviyyələrin qalxmasına xidmət edir. Bunu çox gözəl anlayan ümummilli lider Azərbaycan xalqının gələcək inkişafını formalaşmaqda olan elitanın çoxalmasında və bu tərzdə sənət nümunələrinin geniş xalq kütləsinə təqdim edilməsində görürdü.

Açar sözlər: mədəni və yaradıcı elita, ziyalı təbəqəsi, elitar mədəniyyət, aşağı zövq, intellekt, yaradıcı sənaye

Dünya və Azərbaycan elmi fikrindən gətirdiyimiz nümunələrdən də göründüyü kimi mədəniyyət anlayışı həm geniş, həm də çərçivələnmiş mənalarda tərif edilməkdədir. Eləcə də “mədəniyyət siyasəti”, “siyasi mədəniyyət”, və “mədəniyyətin siyasəti”, anlayışlarını biri-birindən fərqləndirmək lazımdır. Akademik Fuad Qasımzadənin yazdığı məqalədə bu barədə deyilir: “XX əsrin italyan filosofu Norbert Bobbionun (1909-cu ildə anadan olmuş, əsərləri əsasən əsrin ortalarında Turində nəşr olunmuşdur) yaradıcılığı baxımından bu vacibdir. Liberalizm tərəfdarı olan Babbio siyasi mübarizəni gücləndirməyi, kəskinləşdirməyi ziyalıların vəzifəsi sayırdı. Ziyalıların siyasi fəallığını o, “mədəniyyətin siyasəti hesab edirdi və onu mədəni siyasətə qarşı qoyurdu. Bu partiyaların mənafeyinə uyğun gəlir” [3, s.73-74].

Yaratdıqlarını etibarlı və təminatlı şəkildə gələcək nəsillərə çatdırmaq, xalqını daimi xoşbəxt və firavan görmək ümummilli liderin ən böyük arzusu idi. Bunun üçün mədəni və yaradıcı elita formalaşmalı idi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müstəqilliyimizin ilk illərində elitanın həssas təbəqəsi olan istedadlar: texniki elmlərdən başqa, incəsənətin əsas sahələri üzrə xeyli bəstəkar, rəssam, xoreoqraf, memar, aktyor və rejissorlar ölkədən gedirdilər. Görüləsi vacib işlərdən ən ümdəsi keçid dövrü üçün xarakterik olan sosial-iqtisadi və siyasi böhran səbəbindən uzun illər yetişməkdə olan ziyalıların ölkədən getməsinin, əksər hallarda digər dövlətlərin təhrikəedici vədləri ilə ölkədən çıxarılan “beyin axını”nın qarşısını almaq, strateji planda isə yeni yaradıcı elitanı formalaşdırmaqla prosesləri əksinə yönəltməyi bacarmaq idi. Bəzən bu qədər mühüm və çətin bir işin öhdəsindən gəlməyə bir ömür bəs eləmir. Lakin Heydər Əliyev bu işi ustalıqla təşkil etməyi bacardı. Birinci rəhbərliyi dövründə dünyanın ən nüfuzlu təhsil müəssisələrinə göndərdiyi soydaşlarımız, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması və inkişafında fəal iştirak etdilər və ziyalıların ölkədən getməsinin qarşısı alındı. İndi bu iş Heydər Əliyev siyasətinin davamçıları tərəfindən uğurla davam etdirilir. Hər ötən gün reallaşmaqda olan arzuları Ulu Öndərin ruhunu şad edir.

Digər mədəni xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da elitesinin formalaşması uzun tarixi dövrü əhatə edir. Əsl ziyalıları, müasir inkişafın tələblərinə cavab verən, xalqın dünyada tanınmasına ürəkdən çalışan milli elitanı formalaşdırmaq heç də asan iş deyildir. Bu yöndə bir sıra Azərbaycan sərkərdələri tarix boyunca mühüm əmək sərf etmişlər. Ümummilli lider Heydər Əliyev bəzi ideoloji çətinliklərə baxmayaraq hələ sovet dövründən etibarən Azərbaycan xalqının önəmli ziyalılarının yetişdirilməsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirməyə başlamışdır [5].

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Elitar təbəqə hər bir xalqın öz ənənələrinə və maraqlarına uyğun şəkildə, onun mənafeələrinin qorunması istiqamətində fəaliyyət göstərən qüvvədir. Elitar təbəqə cəmiyyətin alimləridir, yazıçılarıdır, şairləridir, ictimai fikir sahibləridir, qabaqcıl ziyalılarıdır, siyasətçi və ideoloqlarıdır. Cəmiyyətdə bu qüvvələr daim aparıcı olub. Elitar təbəqəsi olmayan cəmiyyətdə sivilizasiya yaranı bilməz. Azərbaycanda tarixən onun güclü elitar qüvvəsi və təbəqəsi olmuşdur. Məsələn, ümumbəşəri ideyaların yaradıcısı olan Nizami, Xətib Təbrizi, Nəimi, Nəsimi, Xətai, Füzuli, Vaqif, M.F.Axundov kimi şəxsiyyətlər tarixin elitar təbəqəsinin nümayəndələri olmuşlar.

Ötən əsrin əvvəllərinə müvafiq olaraq XX əsrin əvvəllərində də Azərbaycanda çox böyük ideoloji qüvvəyə çevrilmiş elitar təbəqə yaranmışdı. Məhz bu elitar təbəqənin mövcudluğu nəticəsi idi ki, əsrin ikinci onilliyi mərhələsində Azərbaycanda dövlət müstəqilliyi bərqərar olundu. Lakin kommunist-bolşevik kabusu bu elitanın davam etməsinə və mövcudluğuna son qoymaq üçün çirkin yollar axtarırdı. Hakimiyyət başında duran kommunist-bolşevik kabusu onun yolunu tapdı. 1930-cu illərin sonuna doğru qanlı repressiya başladı. Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Mikayıl Müşfiq, Heydər Hüseynov, Bəkir Çobanzadə və başqa bir çox qabaqcıl şəxsiyyətlər, alimlər, mütəfəkkirlər, dövlət xadimləri ya fiziki cəhətdən məhv edildilər, ya da gedər-gəlməzə yollandılar. Bundan isə cəmiyyət ziyan çəkdi. Bir insan ömrü qədər olan müddətə kimi xalqın mənafeyinə xidmət edən yeni ziyalı nəslinin yetişməsi üçün vaxt lazım gəldi. Heydər Əliyevin 1969-cu il hakimiyyətə gəlməsi ilə azərbaycançılıq ideologiyasının bazasındakı elitar təbəqənin formalaşmasının təməli qoyuldu. 1990-cı il 20 yanvar hadisəsi 1937-ci il repressiyasının başqa şəkildə davamına çevrildi. Lakin artıq xalqın iradəsini qırmaq mümkün deyildi. Çünki bu iradə Heydər Əliyev təlimindən, Heydər Əliyev əzəmətindən güc alırdı. Azərbaycanın müstəqilliyi Heydər Əliyev tərəfindən bərqərar olunduqdan sonra Azərbaycan elitasının formalaşmasında real perspektivlər yarandı [4].

Müasir Azərbaycan elitası Heydər Əliyev məktəbindən təlimatlanmış, onun prinsiplərindən bəhrələnmişdir. Heydər Əliyev məktəbi dahi rəhbərin Azərbaycana xidmət etdiyi zamandan formalaşmağa başlamışdır. Heydər Əliyevin bütün fəaliyyəti, onun tapşırıqları, tövsiyələri, bu məktəbin canlı vəsaitidir. Həmin məktəbdən mərhələ-mərhələ bütün xalq bəhrələnmiş və azərbaycançılıq dərslərini öyrənmişdir. Yeni nəslin nümayəndələri bu məktəbin elə bir mərhələsində maariflənməyə başlamışlar ki, həmin dövrdə müstəqillik bərqərar olunmuş, müstəqil dövlətimizin ideoloji bazası olan milli ideologiya konsepsiyası yaradılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, elmi idarə etmək yüksək intellekt, bilik, bacarıq və erudisiya tələb edir. Bütün bu keyfiyyətləri özündə yaşadan Heydər Əliyevin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olduğu dövrdə, XX əsrin 70-80-ci illərində Elmlər Akademiyasının alimlərinin fəaliyyəti dünyanın elmi ictimaiyyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. İqtisadiyyat və elm sahəsində nailiyyətlərinə görə Azərbaycan Elmlər Akademiyası “Xalqlar Dostluğu” ordeninə layiq görülmüşdü. Bu yüksək mükafatı 1975-ci ildə ümummilli lider şəxsən özü təqdim etmişdir. Onun Azərbaycan elminə qayğısı sayəsində Elmlər Akademiyasının daha müasir elmi elitası formalaşmış və dünya elmi arenasında öz yerini tapmışdır.

Ulu öndər xalqın elmi-intellektual potensialının möhkəmləndirilməsinə daim diqqət yetirmişdir. Tam əminliklə deyə bilərik ki, 1969-cu ildə respublikada hakimiyyətə gəldikdən sonra O, Azərbaycanda güclü ziyalı təbəqəsinin, yeni elitanın formalaşması məsələsinə xüsusi diqqət yetirmişdir.

Yaradıcı elitanın əsas qüvvələri bədii mədəniyyətin yaradıcıları olan ədəbiyyat və incəsənət nümayəndələridir. Mənəvi mədəniyyətimizin inkişafına xidmət edən, cəmiyyət üzvlərinin mənəvi aləminin formalaşdırılmasında bilavasitə iştirak edən elm və sənət adamlarına, istedadlı gənclərə qayğı göstərilməsi, onlara fəxri adlar, yüksək təqaüdlər verilməsi, onların, eləcə də xalqımızın tarixində çox görkəmli yer tutan mədəniyyət, ədəbiyyat abidələrinin yubileylərinin keçirilməsi mənəvi tərbiyədə, cəmiyyət üzvlərinin mənəvi aləminin formalaşmasında olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Hələ sovet dönməndə nə qədər sənətçimiz ulu öndərin köməkliyi ilə SSRİ-nin yüksək fəxri adlarına, orden və medallarına layiq görülmüşdür. Neçə-neçə yazıçı, şair, rəssam, bəstəkar və müğənnimiz Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Xalq artisti fəxri adlarına layiq görülmüş, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı olmuşlar [4].

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Bu vəziyyət hətta əhalisinin sayı bizdən çox olan bəzi respublikaların rəhbərlərində qısqanclıq hissi doğururdu. Onlar deyirdilər ki, Azərbaycanda Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Xalq artisti adı almış sənət adamlarının sayı bizdəkindən çoxdur. Bu, əlbəttə, Heydər Əliyevin xidməti idi.

Sənət adamlarının, mədəniyyət və ədəbiyyat abidələrinin yubileylərinin keçirilməsi ən azı iki nöqtəyi-nəzərdən faydalıdır. Əvvəla, bu prosesdə haqqında söhbət gedən şəxslərin və ya əsərlərin mənəvi keyfiyyətləri qabarıq surətdə nəzərə çarpdırılır ki, bu da mənəvi tərbiyədə, xüsusən gənclərin mənəvi cəhətdən formalaşmasında və inkişafında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Digər tərəfdən, xalqımızın tarixində müsbət rol oynayan heç bir faktın, hadisənin diqqətdən kənarda qalmadığı hamıya bəlli olur, nəticədə adamlarda daha yaxşı işləmək, qurub-yaratmaq həvəsi və əzmi artır.

Heydər Əliyev ədəbiyyat və incəsənət aləmi ilə daim ünsiyyətdə, təmasda olmağı xoşlayırdı. Teatr tamaşalarının premyeralarında, hökumət tədbirlərində təşkil olunan konsertlərdə, yazıçıların, rəssamların, bəstəkarların qurultaylarında, sərgilərin açılışında və digər tədbirlərdə ulu öndər şəxsən iştirak edirdi. Teatr tamaşalarından və konsertlərdən sonra səhnə arxasında aktyorlarla, musiqiçilərlə, müğənnilərlə görüşür, onların qayğıları və problemləri ilə maraqlanır, onlara təmsil etdikləri sənət sahələri ilə bağlı səriştəli tövsiyələr verirdi.

Ədəbiyyat və incəsənətin müxtəlif növləri ilə bağlı qənaətlərində Heydər Əliyev incəsənətin daxili qanunauyğunluqlarına və inkişaf perspektivlərinə yüksək peşəkarlıqla yanaşan bir sənət nəzəriyyəçisi kimi çıxış edirdi. Sənət adamlarının incəsənətin müxtəlif sahələrində yaratdıqları elitə nümunələr qloballaşmanın gətirdiyi mənfi tendensiyalara – kütləvi imperiallıq – dayaz düşüncə, aşağı zövq kimi düşük səviyyələrin qalxmasına xidmət edir. Bunu çox gözəl anlayan ümummilli lider Azərbaycan xalqının gələcək inkişafını formalaşmaqda olan elitənin çoxalmasında və bu tərzdə sənət nümunələrinin geniş xalq kütləsinə təqdim edilməsində görürdü.

Azərbaycanın daxili və xarici siyasətinin tənzim olunmasında iqtisadiyyatımızın inkişaf etdirilməsində, milli-mənəvi keyfiyyətlərimizin ümumbəşəri ideyalarla birləşdirilməsində, müstəqil dövlətimizin uzun illər boyu yaşamasının təmin olunmasında siyasi-ideoloji elitənin yaradılması çox mühüm tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Siyasi-ideoloji elitəni formalaşdırmadan müstəqil dövlətçiliyimiz zəminində yaradılmış milli-mənəvi dəyərlərimizi sosial mədəni və iqtisadi inkişaf nailiyyətlərimizin ən qabaqcıl keyfiyyətlərini gələcək nəsllə çatdırmaq imkanlarına nail ola bilmərik. Siyasi-ideoloji elitə müstəqil Azərbaycan respublikasında yaradılmış siyasi, ideoloji, maddi, mənəvi, sosial sahələrdə qazanılmış ənənələrimizin varisliyi kimi formalaşmışdır [4, s.172].

Bu gün Heydər Əliyev məktəbində təlim görən yeni siyasi-ideoloji elitənin avanqardı kimi çevik təfəkkürə malik olan təmkinliliyi, səbirliliyi, təşəbbüskarlığı, humanistliyi, vətənpərvərliyi, əzmkarlığı, iradəliliyi və yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə ölkədə və xaricdə özünə böyük nüfuz qazanmış Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali baş Komandan İlham Əliyev şəxsiyyəti yetişmişdir. İlham Əliyev yeni dövrün siyasətçisidir. İlham Əliyev gənc siyasi-ideoloji elitənin avanqardı kimi, XXI əsrin siyasət aləmində ən çox tanınmış və ən çox məşhur olan siyasi xadimlərindən biridir.

Azərbaycan xalqına və dövlətçiliyinə düşmən kəsilən qüvvələrin qarşısında sipər olan da məhz müasir Azərbaycan elitəsini formalaşdıran Heydər Əliyev siyasəti – İlham Əliyev iradəsi oldu.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abbasov N.Ə. Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər. Təknur nəşriyyatı. Bakı, 2009, 444 səh.
2. Fəlsəfə. Ensiklopedik lüğəti. Bakı: "Azərbaycan Ensiklopediyası", Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 1997, 520 səh.
3. Qasımzadə F. Mədəniyyət siyasəti və Azərbaycan xalqının mədəni irsi. "Simurq" Azərbaycan mədəniyyət assosiasiyası. "Azərbaycanda yeni mədəniyyət siyasətinin formalaşdırılmasına yardım" layihəsi üzrə açıq cəmiyyət İnstitutu – Budapeşt SOROS fondunun himayəsi ilə keçirilmiş Beynəlxalq konfransın və sosioloji tədqiqatın sənəd və materiallarının məcmuəsi. Bakı: 27-29 iyun, 2001-ci il, 196 səh.
4. Yusifov M. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq ideologiyası. Bakı, "Nurlan", – 2003, 204 səh.
5. Seyidzadə M. Azərbaycan elitəsi: Tarix, real vəziyyət və perspektivləri, Bakı, 2016.

HEYDAR ALIYEV AND THE CULTURAL ELITE

Summary: The policy of culture is a concept with more effective and steady influence than the concepts of political culture and cultural policy. Since culture is a broad concept, it is finally possible to plan and manage it through the policy of culture. Culture can be created by individuals, but it is important to have cultural elite and creative industries to manage it and ensure its sustainable development. Knowing this, Heydar Aliyev challenged the politics of culture by establishing cultural policy and political culture in the country. Creative elite was formed and the influence of intellectuals on cultural processes expanded.

The elite examples created by art workers in various fields of art serve the negative trends brought by globalization – mass imperialism – shallow thinking, low taste, and the rise of low levels. The National Leader, who understood this very well, saw the future development of the Azerbaijani people in the multiplication of the emerging elite and in the presentation of art examples to the general public in this style.

Key words: cultural and creative elite, intelligentsia, elite culture, low taste, intelligence, creative industry